

Gintautas Zabiela

Išsaugokime piliakalnių

Grūtvančių Kumelionių (Marijampolės m.) piliakalnis į šosupės tvenkinį. 2000 m.

Pakalnių (Utenos r.) piliakalnis. 2001 m.

XX a. sunaikinti piliakalniai:

1. Alanta, Molėtų r. XX a. pirmoje pusėje nukastas karjero.
2. Čėsniai, Telšių r. XX a. pradžioje nukastas karjero.
3. Dabinta, Kaišiadorių r. 7 dešimtmetyje nukastas karjero.
4. Darsūniškis, Kaišiadorių r. XX a. pradžioje nuplautas Nemuno.
5. Flerijoniškė, Kelmės r. XX a. pirmoje pusėje nukastas karjero.
6. Gaigaliai, Utenos r. XX a. pirmoje pusėje nuplautas Bradesos upelio.
7. Gibišiai, Klaipėdos miestas. 7 dešimtmetyje nukastas karjero.
8. Gikonys, Kupiškio r. XX a. pirmoje pusėje nukastas karjero.
9. Jakūnai, Anykščių r. 9 dešimtmetyje sulygintas melioracijos.
10. Kubeliai, Šiaulių r. 1925-1928 m. nukastas karjero.
11. Kulai, Skuodo r. XX a. pirmoje pusėje nukastas karjero.
12. Lavoriškės, Vilniaus r. XX a. pirmoje pusėje nukastas karjero.
13. Montoriškiai, Joniškio r. XX a. viduryje nukastas karjero.
14. Pabalčiai, Kauno r. XX a. pradžioje nukastas karjero.
15. Peleniščiai, Biržų r. XX a. pradžioje nukastas karjero.
16. Pilviškiai, Vilkaviškio r. 1930-1937 m. nukastas karjero.
17. Puodžiūnai, Pakruojo r. 7 dešimtmetyje nukastas karjero.
18. Ramulėnai, Radviliškio r. XX a. viduryje nukastas karjero.
19. Riklikai, Anykščių r. Apie 1965 m. nukastas karjero.
20. Rumšiškės, Kaišiadorių r. Po nedidelių tyrimų 1957 m. vėliau nuplautas Kauno marių.
21. Saliečiai, Ukmergės r. XX a. viduryje nukastas karjero.
22. Skirsnemunė, Jurbarko r. Pilaičių liekanas 1946 m. nuplovė Nemuno potvynis.
23. Steigviliai, Pakruojo r. XX a. viduryje nukastas karjero.
24. Stirbaičiai, Plungės r. XX a. viduryje nukastas karjero.
25. Užubaliai, Alytaus r. XX a. pirmoje pusėje nukastas karjero.
26. Vainiūnai, Lazdijų r. XX a. pirmoje pusėje nukastas karjero.
27. Vazgūnai, Ukmergės r. Apie 1934 m. nukastas karjero.
28. Žiegdžiai, Kauno r. Po tyrimų 1956 m. vėliau nuplautas Kauno marių.

Gintautas Zabiela

Išsaugokime piliakalnius*Prelomčiškės (Lazdijų r.) piliakalnis. 1998 m.*

Maniuliškių (Zarasų r.) piliakalnis. 1999 m.

Griūvantis Pelekonių (Prienų r.) antrasis piliakalnis į Kauno marias. 1988 m.

...Valstybė remia kultūrą ir mokslą, rūpinasi Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsauga.... Lietuvos Respublikos Konstitucijos 42 straipsnis.

Piliakalniai, senoviniai pylimai, kiti senovės gynybiniai įtvirtinimai, senovės gyvenamosios ir dirbtuvių vietos...turi kultūrinę vertę bei visuomeninę reikšmę ir registruojami kaip nekilnojamosios kultūros vertybės. Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 3 straipsnis.

Iš valstybės biudžeto finansuojama: 1. valstybei priklausančių kultūros paminklų priežiūros, priešavariniai, remonto, tyrimo, konservavimo, restauravimo ir kiti darbai; 2. ūkiškai nenaudojamų kultūros paminklų priežiūros, priešavariniai, remonto, tyrimo, konservavimo, restauravimo ir kiti darbai;... Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo 27 straipsnis.

Saugomi kultūrinio kraštovaizdžio elementai yra: 1. archeologiniai - senovės stovyklavietės ir gyvenvietės, piliakalniai, piliavietės, senoviniai gynybiniai įtvirtinimai ir jų liekanos... Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo 18 straipsnis.

Kiekviena šalis įsipareigoja įdiegti archeologijos paveldo fizinės apsaugos priemones, kai aplinkybės reikalauja... ii. Konservuoti ir prižiūrėti archeologijos paveldą pageidautina in situ... Europos archeologijos paveldo apsaugos konvencijos 4 straipsnis (Valeta, 1992; Lietuvos Respublikos Seimo ratifikuota 1999 m. lapkričio 9 d.).

Jurbarko (Jurbarko m.) piliakalnis. 1990 m.

Lietuvos piliakalniuose stovėjusios pilys dėl medžio, kaip pagrindinės statybinės medžiagos, trumpaamžiškumo bei pasikeitusių istorinių sąlygų mūsų dienų nepasiekė, jų vietos – piliakalniai – liko. Dauguma jų užaugo miškais, kitus pradėta arčiau, pavieniai vėliau pastatyti dvarai ar kiti pastatai. Tokie piliakalniai pasiekė mūsų dienas.

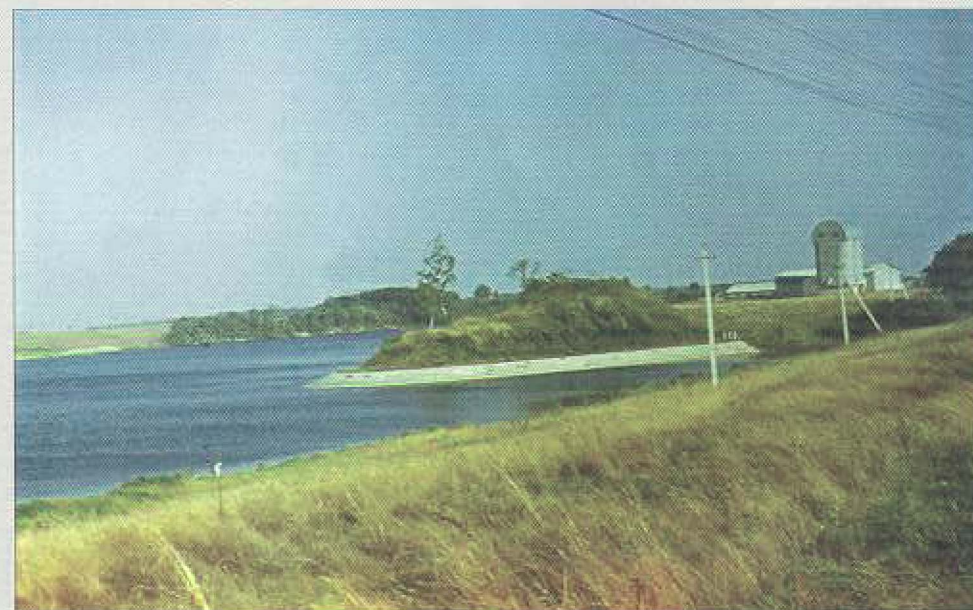
Visi Lietuvos piliakalniai yra neįkainojami mūsų ankstyvosios beraštės istorijos šaltiniai, kuriuos mokslininkai jau beveik du šimtai metų po truputį skaito juos kasinėdami. Ir nors jau bent simboliškai yra tyrinėta apie pusantro šimto piliakalnių, nelyginamai daugiau piliakalnių dėl ankstesnių epochų žmogaus ir gamtos veiklos yra neįžįstamai apardyti ir praradę didžiąją dalį juose buvusių žmonių veiklos pėdsakų. Todėl išlikusių piliakalnių išsaugojimas ateities kartoms yra pirmasis visų mūsų uždavinių.

Šimtmečius senovės liekanos žmones domino tik kaip neregėtus radinius teikiančios arba slėpiningais pasakojimais apipintos vietos. Piliakalniai buvo ariami, iš jų kasamas žvyras, jų šlaitus plovė papėdėse tekančių upių vandenys. Nors piliakalnius registruoti ir saugoti pradėta dar XIX a., XX a. sunaikintų piliakalnių sąrašas įspūdingas. Pirmieji piliakalnių ty-

rinėtojai Liudvikas Kšivickis (1859-1941) ir Petras Tarasenka (1892-1962) bandė nors dalinai juos gelbėti, tirdami gamtos ir žmogaus ardomas jų dalis, tačiau irimo procesai buvo nelyginamai spartesni. Visus piliakalnius ardančius veiksnius galima suskirstyti į antropogenines bei gamtines kilmės. XX a. pirmoje pusėje – viduryje praktiškai įgyvendintos paminklų apsaugos priemonės nutraukė daugumos antropogeninės kilmės piliakalnių žalojimą. Paliko tik neapgalvotos ūkinės veiklos piliakalnių aplinkos esminių pakeitimų poveikiai bei su piliakalnių lankymu susiję jų žalojimai. Visus juos vienaip ar kitaip dar galima kontroliuoti. Tuo tarpu gamtines kilmės ardomieji procesai jokiems nurodymams ar draudimams nepaklūsta ir savo pražūtingą ardomąjį darbą dirbo ir dirba iki šiol. Juos sustabdyti ar bent žymiai sulėtinti gali tik kryptinga visuomenės veikla. Būtent šia kryptimi nuo 1993 m. dirbama Kultūros vertybių apsaugos departamente vykdant gamtos jėgų žalojamų piliakalnių gelbėjimo darbų programą. Nors pirmieji piliakalnių gelbėjimo valstybiniai projektai buvo realizuoti dar 7-8 dešimtmečiuose, nesant didesnio patyrimo dauguma jų nenusisėkė arba juos įgyvendinant buvo panaudotos porinelių šiuolaikinės su visa piliakalnio aplinka

Grūvantis Burbaičių (Kelmės r.) piliakalnio slaitas. 1903 m. L. Kšivickio nuotrauka.

Betono plokštėmis nuo Šušvės tvenkinio vandenų apsaugotas Vaitiekūnų (Radviliškio r.) piliakalnis. 1983 m.

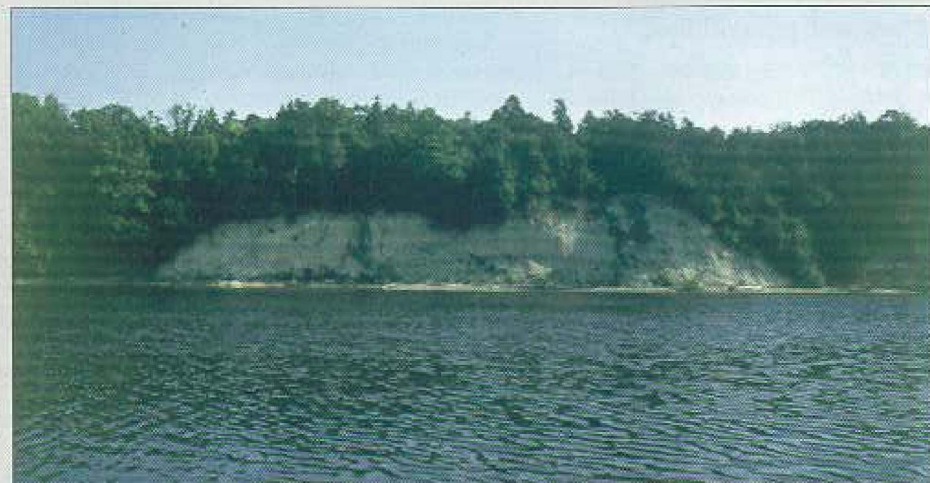

Juozas Lukošius

ir išvaizda kontrastuojančios priemonės. Griūvančių piliakalnių archeologiniai tyrimai dažnai būdavo atsieti nuo jų avarinės būklės gelbėjimo projektu. Sėkmingesni buvo 9 dešimtmetyje vykdyti avarinės piliakalnių būklės likvidavimo darbai. Pradėta daugiau dėmesio skirti ikiprojektiniams tyrimams, piliakalnius tvarkant pradėtos naudoti natūralios medžiagos, parengta piliakalnių avarinės būklės likvidavimo projektų rengimo metodika. Tokie yra architekto Ričardo Stulpino parengti ir realizuoti Gandinos (Plungės r.) bei Skomantų (Klaipėdos r.) piliakalnių avarinės būklės likvidavimo projektai. Juose buvo numatytas ir piliakalnių pritaikymas juos lankyti. Skaupytas tokių darbų įvairiapusis patyrimas tapo gamtos jėgų ardomų piliakalnių gelbėjimo programos metodiniu pagrindu. Buvo išanalizuota esama piliakalnių būklė, įvertinta erozinių ir ikierozinių procesų tėkmė, nustatytas jų gelbėjimo darbų eiliškumas, suderinta tyrimų, projektavimo bei darbų realizavimo grandinė, į piliakalnių gelbėjimo darbus įtrauktos savivaldybės. Prie šios programos sėkmingo darbo nemažai prisidėjo ir labai aktyviai į konkrečių projektų rengimą įsitraukę didžiulį inžinieriaus hidrotechniko patyrimą turintis Juo-

zas Lukošius. Piliakalnių gelbėjimo darbai pradėti diferencijuoti: keli labai suardyti mažesnės istorinės ir kultūrinės reikšmės piliakalniai, kurių būklės stabilizavimas reikalavo didelių investicijų, buvo apmatuoti ir iki galo iširti, dalyje kitų gelbėjimo darbai derinti su erozijos paliestųjų dalių ištyrimu. Avarinių piliakalnių gelbėjimo darbai paskatino ir kitų piliakalnių tvarkymo bei pritaikymo juos lankyti darbus: nuo piliakalnių pradėta šalinti želdinius, įrenginėti laiptus, tvarkyti artimiausią aplinką, suaktyvėjo pačių piliakalnių, kaip įvairių renginių vyksmo vietų, panaudojimas. Programos vykdymo metu ne kartą buvo koreguojamos jos apimtys, darbų eiliškumas, atsižvelgiant į nuolat besikeičiančią situaciją, kas leido pasiekti gerų rezultatų. Iki 2001 m. vykdant šią programą buvo atlikti 21 piliakalnio avarinės būklės likvidavimo darbai, 11 piliakalnių atlikti prieš-eroziniai tvarkymo darbai, iširtos 10 piliakalnių liekanos, 10 piliakalnių atlikti kitokie tvarkymo darbai.

Šiandieną piliakalniais pavojingiausi yra nusistovėjusių vandens režimų pakitimai, kai dėl žmogaus kaltės ar jo poveikyje besikeičiančios gamtos įtakos upės keičia savo vagas, atsiranda naujų vandens telkinių, pakinta per amžius nusistovėjęs gruntinių vandenių lygis ir kt. Žmogaus rankų suformuoti ir kažkada buvę prižiūrimi piliakalnių šlaitai pradeda irti, dažnai sukeldami spartėjančius erozinius procesus, greitai pasiglemžiančius ir piliakalnių aikšteles, ir net stiprius iš molio plūktus pylimus. Šlaitus griauna ir iš jų besisunkiantis šaltinių ar per juos nutekantis paviršinis vanduo, juose įsirėžę keliai ar takeliai. Mažesni ardomajį poveikį turi medžiai, kurie dėl senumo ar vėjų pagriebti išvirsta, su visu kelmu kartu išplėsdami ir nemažus gabalus žemės ir taip sudarydami erozijos židinius. Tanki medžių laja trukdo susiformuoti žolinei dangai, dėl kurios nebuvimo stablesniuose apaugusių piliakalnių šlaituose vyksta lėta paviršinė erozija. Šiek tiek piliakalnius ardo ir juose įsikūrusios urvinių žvėrelių kolonijos. Įvairiomis šiuolaikinėmis priemonėmis galima efektyviai stabilizuoti ir gamtos naikinamų piliakalnių būklę. Tam reikalingas tik kvalifikuotai paruoštas projektas bei atitinkami finansiniai išteklių jam įgyvendinti. Vandens plaujami šlaitai apsaugomi suformavus akmenų prizmas, bunas, skirtingų

Griūvantis Dovainonių (Kaišiadorių r.) piliakalnis į Kauno marias. 1994 m.

struktūrų gruntais dalinai ar visai užpilant pažėistas vietas. Iš šlaitų trykštantis bei paviršinis vanduo drenuojami ar kitaip nuleidžiami. Piliakalnių tvarkymo darbuose naudojamos natūralios medžiagos, tačiau atskirais atvejais gali būti pritaikytos ir įvairios statybinės medžiagos bei technologijos, ypač gamtinių atžvilgiu labai sudėtingose vietose. Palengva

slenkantys šlaitai tvirtinami perpynimais, atšėjant žolinei dangai ar velėnuojami. Svarbus laipsniškas želdinių pašalinimas nuo piliakalnių, kuris ne tik demaskuoja atsirandančius ir esamus erozijos židinius, bet ir leidžia susiformuoti piliakalnių geriausiai saugančiai žolinei dangai bei atidengia lankytojų akims visą piliakalnio grožį.

Griūvantis į Siesartį Antatiličių (Ukmergės r.) antrasis piliakalnis. 1987 m.

Tvarkomi piliakalniai:

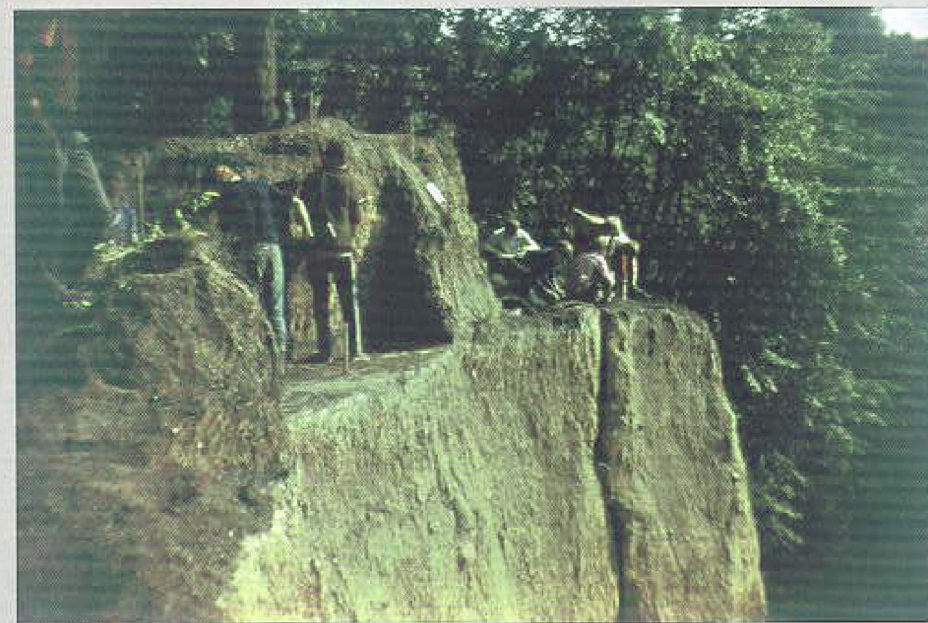
1. Ažuolpamūšė, Pasvalio r. 2001 m. pradėti eroduojančių piliakalnio dalių šlaitų tvirtinimo darbai, ištirti prie erozijos židinių esantys aikštelės pakraščiai.
2. Birštonas, Birštono miestas. 1998-2001 m. stabilizuoti piliakalnio šlaitai.
3. Bradeliškės, Vilniaus r. 1970 ir 1998 m. ištirti ir sutvirtinti griūvantys aikštelės kraštai, Dūkštos tvenkinio krante įrengtas apsauginis pylimas, 1998-2001 m. Dūkštos upelio krante ties piliakalniu ir ties buvusiu tvenkiniu įrengta akmenų prizmė ir bunos, sutvirtintas eroduojančias šlaitas.
4. Graužai, Raseinių r. 1996 m. sustiprintas Šešuvio krantas ties piliakalniu.
5. Kernavė, Širvintų r. 1999-2001 m. sutvirtinta Lizdeikos Kalno piliakalnio eroduojanči papėdė ir Kernavėlės upelio aukštupys.
6. Mikyčiai, Skuodo r. 1999-2001 m. sutvirtinti upelio krantai ties piliakalniu ir nuošliaužos šlaituose.
7. Pagramantis, Tauragės r. 1994 m. stabilizuotas vakarinis šlaitas ties čia buvusiu lauko keliuku.
8. Šiauliai, Šiaulių miestas. 2000-2001 m. sutvarkyta erozinės išgraužos rytiniame, pietvakariniame ir vakariniame šlaituose.
9. Šinkūnai, Ukmergės r. 1979, 1990-1992 ir 1998 m. ištirti karjero suardyto piliakalnio pakraščiai.
10. Vieškūnai, Kauno r. 1997-2001 m. įrengta akmenų damba Kauno marių krante piliakalnio papėdėje, užpildas griūvantis pietinis šlaitas į Kauno marias, 2000 m. atlikti archeologiniai tyrimai siekiant nustatyti piliakalnio vertę.

Griūvantis Ažuolpamūšės (Pasvalio r.) piliakalnio šlaitas į Ugę. 2001 m.

Sustiprintas Bradeliškių (Vilniaus r.) piliakalnio šlaitas Dūkštos upelio pakrantėje. 2000 m.

Tyrinėjamas griūvančio Antatilčių (Ukmergės r.) antrojo piliakalnio pylimas. 1987 m.

Kelio nuardytas Žakainių (Šilutės r.) piliakalnio pylimo kraštas. 2000 m.

Tačiau nebe visus piliakalnius šiandien galime išsaugoti. Kai kurių jų likę tik nežymios liekanos, o aplinka tiek pasikeitusi, kad net ir brangūs jų konservavimo darbai nebeatstatytų buvusio vaizdo. Tokius piliakalnius tenka ištirti paimant iš jų viską, ką juose yra palikę žmonės, kruopščiai užfiksuojant esamas liekanas, ir palikti gamtos malonei. Kitur norint optimaliausiai realizuoti piliakalnių gelbėjimo projektus tereikia ištirti jų dalis.

Iš žemių supilti ar kitaip suformuoti Lietuvos piliakalniai juos apleidus veikia tapo gamtinės aplinkos dalimi, kurioje veikia tokie pat gamtiniai procesai, kaip bet kurioje kitoje vietoje. Todėl kartais būna gaila nuo piliakalnio nukirsti medį ar kruopščiai parengtas piliakalnio gelbėjimo projektas noduoda laukiamų rezultatų. Tai natūralus dalykas. Žmogaus ir gamtos, kultūrinio ir gamtinio pradų santykiai ir priešpriešos piliakalniuose ypač ryškūs. Piliakalnių avarinės būklės likvidavimo programa kaip tik ir siekia piliakalniuose išryškinti jų kultūrinę pusę su maksimalia atida gamtai. Šiandien joje užsimoti darbai jau maždaug įpusėjo. Tik sustabdžius piliakalnių nykimą bus ga-

lima pereiti prie kito darbų etapo – piliakalnių tvarkymo ir parengimo juos lankyti. Tad kiekvienas pagal išgales prisidėkime prie gražiausios mūsų senosios istorijos paveldo dalies išsaugojimo.

Apie pastebėtus piliakalnių žalojimus, juose atsiradusias nuošliaužas, išvartas ir kitokias atodangas prašome pranešti Kultūros vertybių apsaugos departamentui Vilniuje (LT-2005, Vilnius, Šnipiškių 3, telefonas 8-22 72 40 10), departamento padaliniais apskrityse arba rajonų savivaldybių paminklotvarkininkams ar vietos muziejams, kurių telefonus rasite telefonų knygose.

Daugiau apie piliakalnius galima pasiskaityti – Tarasenką P. Lietuvos piliakalniai. Vilnius, 1956; Zabiela G. Lietuvos medinės pily. Vilnius, 1995; apie piliakalnių avarinės būklės likvidavimo programą ir piliakalnių tvarkymo priemones sužinoti – Stulpiną R. Piliakalnių tyrimo ir projektavimo metodika (respublikinės reikšmės archeologijos paminklo Skomantų piliakalnio pavyzdžiu)/ Architektūros paminklai. Vilnius, 1994. T.13. P.19-28 ir interneto puslapyje www.heritage.lt.

Antatilčių (Ukmergės r.) antrojo piliakalnio vaizdas iki tyrimų. 1987 m.

Antatilčių (Ukmergės r.) antrojo piliakalnio vaizdas nukirtus medžius. 1993 m.

Tyrinėjama Ažuolpamūšės (Pasvalio r.) piliakalnio aikštelės dalis ties griūvančių šlaitu. 2001 m.

Nuslinkusi velėna nuo Seredžiaus (Jurbarko r.) piliakalnio pylimo. 1987 m.

Grūvantys piliakalniai:

1. Buivydai, Vilniaus r. Griūva vakarinio šlaito apačia ties Dukštos upeliu.
2. Eržvilkas, Jurbarko r. Griūva pylimo kraštai į Eržvilką upelį bei įsirežusį į piliakalnio šlaitą kelią.
3. Gudžionys, Jonavos r. Griūva viršutinė šlaito dalis į Lokės upelį.
4. Kartupėnai, Jurbarko r. Griūva šlaito apačia į Kartupio upelį.
5. Kreivėnai, Šilutės r. Griūva siaurinis šlaitas į Vilkės upelį.
6. Kumelionys, Marijampolės miestas. Griūva rytinis aikštelės kraštai į Šešupės tvenkinį.
7. Lašiniai, Kaišiadorių r. Griūva pietinis ir šiaurės vakarinis šlaitai į Kauno marias.
8. Laužiškiai, Širvintų r. Griūva piliakalnio siaurinis šlaitas į Širvintą.
9. Meškininkai, Jurbarko r. Griūva aikštelės kraštai į Mituvos tvenkinį.
10. Nemenčinė, Vilniaus r. Griūva pietrytinis šlaitas į Nemenčią.
11. Norkūnai, Prienų r. Griūva piliakalnio prie Skardupio pylimas į Skardupį.
12. Paduobė, Švenčionių r. Griūva priešpilio šlaitas į Žeimena.
13. Pagramantis, Tauragės r. Erodoja vakarinis šlaitas kelio link.
14. Pelekony, Prienų r. Griūva piliakalnio prie Viekšnios šlaitas į Kauno marias.
15. Pridotkai, Kaišiadorių r. Griūva šlaito apačia į Vajos upelį.
16. Sudargas (Burgaičiai), Šakių r. Griūva Pilalės piliakalnio šlaitas Nemuno link.
17. Sudargas (Burgaičiai), Šakių r. Griūva Vorpilio piliakalnio aikštelės kraštai Nemuno link.
18. Šeimyniškeliai, Anykščių r. Erodoja pirmojo papilio šlaitas į gynybini grovi.
19. Šinkūnai, Ukmergės r. Piliakalnio pakraščiai griūva į karjerą.
20. Siūpariai, Šilutės r. Griūva šlaitai į Šalpe.
21. Tetirvinai, Šalčininkų r. Smėlinguose piliakalnio šlaituose nuolat vyksta paviršinė erozija.
22. Vyskupiškiai, Klaipėdos r. Griūva vakarinis ir šiaurinis šlaitai į Juodupį.
23. Žakainiai, Šilutės r. Griūva piliakalnio šlaitai į Teneni.

Sutvarkyti piliakalniai:

1. Antalga, Utenos r. 1986 m. ištirtos eroduojančios aikštelės liekanos.
2. Antatiličiai, piliakalnis II, Ukmergės r., 1987 ir 1993 m. ištirtos pirmojo į Siesartį griūvančio pylimo liekanos, padarytas antrojo pylimo ir abių griovių skersiniai pjūviai.
3. Apuolė, Skuodo r. 9 dešimtmetyje užpilti ir sutvirtinti eroduojančios vakarinis ir šiaurinis šlaitai.
4. Batakliai, Tauragės r. 1994 m. stabilizuotas šiaurinis šlaitas, panaikinti besiformuojantys erozijos židiniai.
5. Bražuolė, Trakų r. 8 dešimtmetyje sutvirtinti šlaitai, įrengtas giluminis drenažas.
6. Bublai, Šiaulių r. 9 dešimtmėčio antroje pusėje pašalintos griovos šlaituose.
7. Budellai, Kaišiadorių r. 1997 m. sustiprinti šiaurės vakarinėje piliakalnio papėdėje tekančio Ravo upeliuko krantai, sutvarkyta piliakalnio šlaite esanti nuošliauža.
8. Buišai, Telšių r. 1993-1996 m. Virvytės upės dešinysis krantas piliakalnio papėdėje sustiprintas akmeniu bunomis, šlaitas stabilizuotas.
9. Burbaičiai, Kelmės r. 1992-1994 m. akmenimis sutvirtintas šiaurės vakarinis šlaitas ties Kražantės upe.
10. Daubanaiai, Mažeikių r. 1993-1995 m. sutvirtinti Vošetės upelio šlaitai ties piliakalniais.
11. Dovainonys, Kaišiadorių r. 1957, 1992, 1994-1995 m. ištirta į Kauno marias griūvančio piliakalnio aikštelė, pylimai ir dalis šlaito.
12. Eketė, Klaipėdos r. 1996-1997 m. sutvirtinti Eketės tvenkinio ardomi piliakalnio šlaitai.
13. Gandinga, Plungės r. 9 dešimtmėčio antroje pusėje akmenimis sutvirtintas Babrungo upės krantas ties piliakalniu.
14. Gargždai, Klaipėdos r. 1999 m. stabilizuoti piliakalnio šlaitai į upelių pusę.
15. Gaudučiai, Kretingos r. 1996 m. atlikus tyrinėjimus eroduojančioje aikštelėje nustatyta, kad joje kultūrinio sluoksnio nėra.
16. Ginučiai, Ignalinos r. 1996-1997 m. pašalintos išgraužos šlaituose.
17. Griežė, Mažeikių r. Piliakalnyje prie Varduvo 1995 m. griūvančias krantas sutvirtintas akmenimis, 1996 m. jo viršutinė dalis ištirta.
18. Gudeliai, Kelmės r. 1996-1997 m. sutvarkyta piliakalnio šlaitus ardanti Ančios vaga ties piliakalniu, stabilizuoti šlaitai.
19. Guogai (Piliuona), Kauno r. 1956 ir 1989 m. ištirta griūvanči pylimo dalis.
20. Indija, Šilalės r. 1997-1998 m. Akmenos dešiniajame krante ties piliakalniu įrengtos akmenų bunos, sutvirtintas šlaitas į upės pusę.
21. Kačaičiai, Kretingos r. 1993 ir 1997 m. atlikus minimalius archeologinius tyrimus sutvirtintas į Kartenalę griūvančias piliakalnio šlaitas.
22. Kartena, Kretingos r. 1995 m. užpiltos eroduojančios duobės piliakalnio pylime, stabilizuoti slenkantys šlaitai, sustabdyta šiaurės vakarinėje pašlaitėje besiformuojanti rėva.
23. Kernavė, Širvintų r. 1979-1982 m. ištirta Mindaugo Sosto piliakalnio aikštelė, vėliau sutvirtintas šlaitas.
24. Kubiliai, Kelmės r. 1998-1999 m. sutvirtinti eroduojančias piliakalnio šlaitai.
25. Kurmaičiai, Kretingos r. 1993-1994 m. stabilizuoti Akmenos tvenkinio plaunami piliakalnio šlaitai.
26. Lyduvėnai, Raseinių r. 1998 m. Sustiprintas pietrytinis eroduojamas piliakalnio šlaitas keliuko link.
27. Lokėnėliai, Jonavos r. 1998-1999 m. ištirtos piliakalnio liekanos.
28. Luponys, Šiaulių r. 1999 m. užpiltos duobės piliakalnyje, sustiprinti šlaitai.

29. Mačiūčiai, Klaipėdos r. 1994 m. stabilizuoti eroduojančias šlaitai.
30. Meškučiai, Marijampolės miestas. 1994 m. ištirta į Šešupę griūvanči piliakalnio dalis.
31. Palapainiai, Kaišiadorių r. 1993-1994 m. stabilizuotas Lapainios upelio plaunamas šlaitas.
32. Paplionija, Telšių r. 1993-1995 m. nuo piliakalnio pašlaitės atitraukta Minijos vaga, sustiprinti šlaitai.
33. Paverkniai, Prienų r. 1994 m. ištirta griūvanči piliakalnio dalis, sutvirtintas eroduojančias šlaitas.
34. Polėkonys, Prienų r. 1988 m. ištirta piliakalnio prie Jotijos griūvanči dalis.
35. Ponia, Alytaus r. 1991-1997 m. sutvarkytas griūvančias vakarinis piliakalnio šlaitas suformuojant stabilia Nemuno pakrantę ir sustabdant šlaite esančios rėvos didėjimą, stabilizuoti griūvančias piliakalnio šlaitai, 2000 m. ištirtas ir sutvirtintas griūvančias aikštelės kraštas.
36. Ramulėnai, Radviliškio r. 1994 m. ištirtos piliakalnio liekanos.
37. Rekčiai, Šiaulių r. 1994-1995 m. stabilizuoti upelio rytinėje ir pietinėje piliakalnio papėdėse krantai, sustiprinti slenkantys šlaitai.
38. Renavas, Mažeikių r. 1993-1994 m. gelžbetoninėmis plokštėmis ir akmenimis sutvirtinti Varduvo tvenkinio griaujami piliakalnio šlaitai.
39. Rimoliai, Mažeikių r. 1993-1994 m. sutvirtintas Virvytės krantas šiaurės vakarinėje piliakalnio papėdėje, sutvirtintas šlaitas.
40. Rukla, Jonavos r. 1997-1998 m. ištirtos ir atvežtinu gruntu užpiltos tarybinių kariuovių suardytos piliakalnio dalys.
41. Sauseriai, Kretingos r. 1996-1997 m. stabilizuotas pietrytinis piliakalnio šlaitas, užpiltos duobės piliakalnio pylime.
42. Spitrėnai, Utenos r. 1973 ir 1997 m. ištirtas ir sutvarkytas į 1968-1970 m. iškaslo karjero vietą griūvančias aikštelės kraštas.
43. Skomantai, Šilutės r. 1986 m. užpilta besiplečianti griovė papėdės gyvenvietės teritorijoje šalia piliakalnio.
44. Šilėnai, Šiaulių r. 9 dešimtmėčio antroje pusėje pašalintos išgruvos.
45. Vedriai, Šilalės r. 1998 m. Akmenos krantas ties piliakalniu sutvirtintas akmenų prizme bei bunomis, sustiprintas eroduojančias šlaitas.
46. Vėlaičiai, Kretingos r. 1996-1997 m. pilnai ištirtos piliakalnio liekanos.
47. Veliuona, Jurbarko r. 1988-1993 m. sutvarkytas Veliuonos upelis ties piliakalniu, sutvirtinti šlaitai, juose pašalinant erozijų židinius.
48. Veliuona, Pilaitės prie Nemuno. 1965 m. ištirtos griūvančios aikštelių dalys, padaryti pylimų pjūviai.
49. Ukmergė, Ukmergės miestas. 1991-1995 m. užpiltos ir užvelnuotos erozinės išgruvos aikštelės pakraščiuose.
50. Žagarė, Joniškio r. Raktuvės kalno piliakalnyje stabilizuoti šlaitai, kapinių užimtoje piliakalnio dalyje įrengiant atramines sienoles, 1999 m. atlikti archeologiniai tyrimai, siekiant nustatyti piliakalnio išlikimo laipsnį.

Išleista VI "Kultūros paveldo išsaugojimo pajėgos" užsakymu.

Pirmajame viršelio psl. griūvančias Norkūnų (Prienų r.) piliakalnio pylimas į Skardupį, 2000 m. Leidinys iliustruotas Gintauto Zabielos nuotraukomis.

Leidėjas "DIEMEDŽIO" leidykla (nepasidinėje spaudoje redakcija). SL 1583.

Vyr. redaktorius Danas Kaukėnas. Tel. 73 53 44, faksas 73 19 00.

Dailininkas Rimantas Čurklis. Pasirašyta spaudai 2001 09 19.

1 sp. lankas. Tiražas 1000 egz.